УДК 373.2

Руслана Кондратенко

ОРГАНІЗАЦІЯ ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ ВИХОВАННЯ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ТА КРЕАТИВНОСТІ СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ

Гуманізація навчально-виховного процесу в світлі нового програмно-методичного забезпечення (Базовий компонент дошкільної освіти (нова редакція), програм «Дитина», «Українське довкілля», «Впевнений старт») передбачає зосередження зусиль на формуванні вільної, самостійної та дієвої особистості. Змістовою основою суб'єкт-суб'єктної взаємодії між вихователем і дитиною стає пізнавальна та просоціальна активність. Важливо, щоб у таких умовах відбувалося виховання творчої особистості, яка здібна до самоактуалізації, до прийняття самостійних рішень і відповідальності за досягнуті результати. Для дітей вік 6–7 років, як зазначає Н. Непомняща, «стає визначальним у становленні базових основ особистості і найбільш сприятливим для їх спрямованого формування» [6, с. 145]. Наукові доробки І. Беха, Л. Виготського, О. Кононко, А. Люблінської, Т. Поніманської, Д. Ельконіна та ін. доводять, що в дошкільному дитинстві закладаються основи особистості: визначаються інтереси, здібності та нахили, риси її характеру, визначаються етичні норми поведінки і формуються базові якості особистості, серед яких чільне місце займають відповідальність та креативність.

Проблема виховання відповідальності старших дошкільників мала своє висвітлення в працях Є. Аркіна, Т. Введенської, З. Борисової, В. Нечаєвої, Л. Меквабишвілі, Т. Фасолько. Відповідальність визначається як якість особистості, яка вміє усвідомлено зробити правильний вибір і, головне, дати відповідь про наслідки як перед собою, так і перед оточуючими. Наукові розвідки свідчать про те, що відповідальність розглядали у взаємозв'язку з категоріями «обов'язок», «духовність», «свобода», «самостійність» (А. Богуш, О. Кононко, С. Кулачківська, Т. Поніманська, Т. Фасолько). Так, за С. Кулачківською, відповідальність дитини-дошкільника визначається «мірою самостійності дитини, правом вибору та самостійного прийняття рішень і завжди пов'язана зі здатністю до вольових зусиль» [3, с. 16].

Також у психолого-педагогічній науці накопичений багатий матеріал з різних аспектів визначення і розвитку креативності (Д. Богоявленська, Т. Вовнянко, Дж. Гілфорд, Л. Гурова, Л. Єрмолаєва-Томіна, В. Клименко, О. Лук, О. Матюшкін, В. Моляко, Я. Пономарьов, В. Роменець, Р. Стернберг, П. Торренс та ін.). Поняття «креативність» переважно вживається разом із термінами «творчі здібності», «творчість», «обдарованість». Проте

об'єктивно, креативність слід визначати не як певну творчу здібність, а як здібність до творчості. О. Куцевол зазначає, що «творчість» слід розуміти як характеристику діяльності суб'єкта, підкреслюючи в ній процесуально-результативну сторону, а «креативність» – як властивість обдарованої особистості, що є детермінантою творчого ставлення людини до світу, виділяючи в ній суб'єктивно-зумовлену сторону [4].

К. Хеллер відмічає діагностичні важливі особистісні параметри, які свідчать про високообдарованих індивідів: високі інтелектуальні та креативні здібності, здібність до швидкого засвоєння та розвинена пам'ять, інтелектуальна допитливість і потяг до знань, інфернальний локус контролю і висока особиста відповідальність, переконаність в особистій ефективності і самостійність суджень, позитивна академічна Я-концепція, яка пов'язана з адекватною самооцінкою [8].

І. Киштимовою виявлені особливості взаємозв'язку креативності з моральними характеристиками особистості. Дослідниця зазначає, що реалізація вільної та відповідальної дії – умова розвитку свободи і відповідальності та умова розвитку креативності. Вільна дія ґрунтується на особистому виборі при усвідомленні інших можливостей. Розвиток творчості, таким чином, передбачає розвиток уміння оцінювати альтернативи, здійснювати вибір і нести за нього відповідальність. Розвиток креативності – це, перш за все, розвиток смислової сфери, який повинен бути пов'язаний з формуванням відповідальності за смисли, які реалізуються [5].

Про необхідність виховання таких якостей, як відповідальність та креативність, наголошують багато вчених, але про взаємозв'язок цих якостей у виховному процесі в освітньому просторі дошкільного закладу ми не знайшли.

Метою нашої статті є розгляд креативності та відповідальності як провідних базових якостей, які виховуються з дошкільного віку, а також представлення організації експериментального дослідження з цієї проблеми.

Особистісне становлення дитини неможливе без набуття нею досвіду відповідальної свободи вибору. На це зауважує І. Бех і зазначає, що «почуття відповідальності виступає, з одного боку, дійовим підґрунтям формування і розвитку свободи волі як духовного стрижня людини, а з іншого – заслоном для перетворення її в свавілля» [1, с. 36]. За його твердженням, відповідальність – це особливий мотив людських вчинків, якому властива риса ідеальності. Особистість повинна нести повною мірою відповідальність як за вчинки та дії, так і за думки, їх зміст і наслідки. Разом із цим, проблему відповідальності особистості дошкільника треба розглядати і як складову особистісного зростання. Через опанування дітьми важливих складових відповідальності відбува-

ється вияв особистісної творчої ініціативи.

Т. Тузова визначила, що найважливішою умовою практичного забезпечення інноваційного розвитку суспільства є цілеспрямоване формування таких цінностей як креативність та відповідальність особистості [7]. Тобто дослідниця наголошує, що інтелектуально та морально розвинута особистість повинна вміти як створювати принципово нове, так і нести відповідальність за свої дії. У такому тлумаченні відповідальність виступає саморегулятором та регулятором творчої діяльності.

Творча особистість, на думку Є. Ільїна, це особистість, яка реалізує свою креативність в інноваційних досягненнях, тому структура креативності включає в себе поєднання мотиваційних, інтелектуальних, естетичних, екзистенціальних, комунікативних креативних якостей і здібностей, які забезпечують творчий стиль поведінки, продуктивність, новизну, унікальність способів і результатів діяльності, схильність і готовність до творчих конструктивних перетворень в різних сферах життєдіяльності [2, с. 161–162]. Серед характерних особливостей творчого потенціалу дитини, на думку А. Матюшкіна, є ініціативність, впертість, відходження від шаблону, а також прояв «психосоціальної чутливості», тобто загострене почуття справедливості, випереджаючий моральний розвиток, висока емоційна чуттєвість, почуття особистої відповідальності.

З метою розв’язання проблеми дослідження, розробки та створення умов виховання відповідальності та креативності старших дошкільників, у 2011 р. в м. Кривому Розі відкрився експериментальний майданчик міського рівня на базі ККДНЗ № 101, 232 на тему: «Виховання відповідальності та креативності в старших дошкільників у різних сферах життєдіяльності». Метою нашої дослідно-експериментальної роботи є теоретичне обґрунтування психолого-педагогічних умов ефективного виховання у старших дошкільників відповідальності та креативності і експериментальна перевірка їх у різних сферах життєдіяльності.

Пропонуємо до розгляду основний зміст розробленої програми дослідно-експериментальної роботи (див. табл.).

Підводячи проміжні підсумки, ми визначили умови, які забезпечать ефективність представленого дослідження:

- створення креативного середовища, яке сприятиме вихованню відповідальності та креативності старших дошкільників;
- методична підтримка педагогів з проблеми дослідження, що забезпечить удосконалення їх теоретичної та практичної готовності до професійної діяльності;
- залучення до активної взаємодії батьків і ДНЗ на основі потреб і можливостей у вихованні відповідальної та креативної особистості.

Таблиця

Програма дослідно-експериментальної роботи

Етапи дослідно-експериментальної роботи, терміни	Короткий зміст роботи
I. Підготовчий етап (січень 2011 р. – вересень 2011 р.)	Визначення та наукове обґрунтування теми, мети та завдань дослідно-експериментальної роботи.
	Вивчення та аналіз науково-методичної літератури та педагогічного досвіду за темою дослідження.
	Діагностика готовності вихователів до інноваційної педагогічної діяльності.
	Визначення складу творчої групи педагогів-дослідників, психологічної служби для участі в організації та проведенні дослідно-експериментальної роботи з даної проблеми.
	Проведення вхідного моніторингу «Рівень готовності учасників навчально-виховного процесу до участі в експерименті».
II. Діагностико-теоретичний етап (жовтень 2011 р. – серпень 2012 р.)	Визначення критеріїв, показників і компонентів сформованості у дітей дошкільного віку відповідальності та креативності. Уточнення сутності понять «відповідальність», «креативність».
	Розробка моделі створення умов щодо виховання відповідальності та креативності у дітей дошкільного віку в різних сферах життєдіяльності.
	Розробка психолого-педагогічного діагностичного мінімуму для вихователів, батьків.
III. Формувальний етап (вересень 2012 р. – серпень 2014 р.)	Визначення та експериментальна перевірка психолого-педагогічних умов ефективного виховання означених базових якостей у навчально-виховний процес дошкільного навчального закладу.
	Здійснення методичної підтримки педагогів з проблеми дослідження за допомогою інтерактивних методичних заходів.
	Розробка та апробація форм, методів, прийомів навчально-виховної роботи в різних сферах життєдіяльності з метою виховання відповідальності та креативності старших дошкільників.
	Організація активної взаємодії батьків і ДНЗ на основі потреб і можливостей у вихованні відповідальної та креативної особистості.
IV. Контрольно-узагальнювальний (вересень 2014 р. – травень 2015 р.)	Кількісний та якісний аналіз результатів експериментального дослідження.
	Підготовка та видання наукових праць, навчально-методичних, наочно-дидактичних матеріалів з питань виховання відповідальності та креативності в дітей дошкільного віку в різних сферах життєдіяльності.
	Узагальнення результатів упровадження психолого-педагогічних умов виховання відповідальності та креативності у дітей дошкільного віку в різних сферах життєдіяльності.
	Проведення підсумкової науково-практичної конференції за результатами експерименту.

Отже, дослідження провідних психологів та педагогів дозволяють нам здійснювати виховання відповідальності та креативності у взаємозв'язку в умовах відкритого освітнього простору дошкільного навчального закладу. Це надасть змогу отримати такі результати:

1. Створення банку діагностичних методик для з'ясування стану проблеми виховання відповідальності та креативності старших дошкільників.

2. Забезпечення психолого-педагогічних умов для виховання відповідальності та креативності старших дошкільників.

3. Підвищення компетентності педагогів і батьків у здійсненні виховних впливів на виховання відповідальності та креативності старших дошкільників.

4. Розробка рекомендацій щодо використання певних форм, методів, прийомів навчально-виховної роботи в різних сферах життєдіяльності з метою виховання відповідальності та креативності старших дошкільників.

5. Видання наукових праць, навчально-методичних, наочно-дидактичних матеріалів з означеної проблеми.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бех І. Д. Виховання особистості : у 2 кн. Кн. 1: Особистісно орієнтований підхід: теоретико-технологічні засади : [навч.-метод. вид.] / І. Д. Бех. – К. : Либідь, 2003. – 280 с.
2. Ильин Е. П. Психология творчества, креативности, одаренности / Е. П. Ильин. – СПб, 2009. – 434 с.
3. Кулачківська С. Гуманістичний підхід до розвитку дітей / С. Кулачківська // Дошкільне виховання. – 2002. – № 7. – С. 15–17.
4. Куцевол О. М. Теоретико-методичні основи розвитку креативності майбутніх учителівлітератури : дис. ... доктора пед. наук : 13.00.02 «Теорія і методика навчання (українська література)» / О. М. Куцевол. – Київ, 2007. – 448 с.
5. Кыштымова И. М. Научные подходы к развитию креативности / И. М. Кыштымова // Педагогические системы развития творчества : [Материалы 6-й междунар. науч.-практ. конференции]. – Екатеринбург, 2007. – С. 109–118.
6. Непомнящая Н. И. Становление личности ребенка 6–7 лет / Н. И. Непомнящая. – М. : Педагогіка, 1992. – 160 с.
7. Тузова Т. М. Креативность и ответственность личности как ценности инновационного образования / Т. М. Тузова // Подготовка научных кадров высшей квалификации в условиях инновационного развития общества / под ред. И. В. Войтова : [материалы междунар. научно-практ. конф.]. – Минск : ГУ «БелИСА», 2009. – 288 с.
8. Хеллер К. А. Диагностика и развитие одаренных детей и подростков / К. А. Хеллер // Основные современные концепции творчества и одаренности / под ред. Д. Б. Богоявленской. – М. : Молодая гвардия, 1997. – С. 243–259.